

The research study assured that well-regulated relations of the components such as cognitive, informational, motivational, communicative, prognostic, integrative, mobilizing, diagnostic and declamatory which influence effectively the health-saving competence forming of under school age children by means of playing activity is inherent to the preschool educator's valeological culture phenomenon.

The author proves that high level of preschool children life-saving competence forming during the playing activity depends on mastering by the infant school educator such personal qualities as humanity, strictness, industry, responsibility, care, sensitiveness, sense of public responsibility, adherence to principles, sincerity, love for children, discipline, initiative, kindness, sociability, judiciousness, emotionality, frankness, keenness of observation, persistence, pedagogic tact, pedagogic thinking, interest in the educational work, pedagogic optimism, self-control, pedagogic intuition, self-criticism and self-control, need of self-perfection and pedagogical creative work.

Thus, the research carried out ascertained that the preschool educator's mastering the valeological culture is an important evidence of his professionalism as well as the measure of valeological norms and level of readiness to the creative selflessness adoption with their further application into the teaching practice and may be one of the organizational-pedagogical conditions of under school age children's health-saving competence forming by means of playing activity.

The investigation of such organizational-pedagogical conditions of under school age children's health-saving competence forming while playing as humanization of the relations between the individuals of the educational process in the "educator – child – family" system needs further studying.

Key words: *culture, valeological culture, health, health-saving competence, children under school age, organizational-pedagogical condition.*

УДК 378. 126

М. О. Васильєва-Халатникова
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РІВНІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядається проблема дослідження рівнів професіоналізму викладача вищого навчального закладу. Розкрито та проаналізовано різні підходи до визначення рівнів професіоналізму викладача; охарактеризовано репродуктивний (мінімальний), адаптивний (номінальний), локально-моделюючий знання (середній), системно-моделюючий знання (високий), системно-моделююча діяльність (вищий) рівні професіоналізму викладача вищого навчального закладу та окреслено подальші шляхи наукового пошуку.

Ключові слова: *професіоналізм, викладач, вищий навчальний заклад, рівень професіоналізму, викладач вищого навчального закладу, самооцінювання, самопроектування, прогнозування.*

Постановка проблеми. На сьогодні проблема становлення як професіонала викладача вищого навчального закладу є актуальною та недостатньо досліджуваною. Особливо необхідним є визначення рівнів його професіоналізму.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз сучасних теоретичних і емпіричних досліджень виявляє основні ідеї, на яких будуються

концепції професійного розвитку (А. М. Алексюк [1], О. О. Вербицький [2], В. Г. Кремень [3,4], Н. В. Кузьміна, О. О. Реан [5], А. К. Макарова, Н. А. Розе [6], О. В. Плахотнік [7] та інші).

Мета статті – розкрити та проаналізувати основні концепції визначення рівнів професіоналізму викладача вищого навчального закладу.

Методи дослідження. Аналіз, синтез, дедукція, індукція, узагальнення, порівняння.

Виклад основного матеріалу. В основі концепцій лежить уявлення про розвиток як про процес проходження людиною в межах однієї професії певних етапів, на кожному з яких формуються різні психічні новоутворення, що готують його до переходу на іншу, частіше більш «високу» стадію. Концепції поетапного становлення професіонала найбільш поширені.

На підставі викладених окремих характеристик і проявів професіоналізму А. К. Маркова, Н. А. Розе виокремлюють такі рівні професіоналізму викладача вищого навчального закладу [6, 11–39].

Нульовий рівень до-професіоналізму – «стажер». Вхідження в професійну поведінку, перше практичне опанування професійною педагогічною діяльністю, професійним педагогічним спілкуванням. Цей рівень вимагає від викладача відкритості, сенситивності до допомоги колег, пов'язаний із появою окремих професійних самооцінок у порівнянні себе з колегами, супроводжується закладанням основ професійного світогляду.

Перший рівень – викладач за визнанням, переконаний викладач. Даний рівень супроводжується наявністю стійкої професійної педагогічної спрямованості (прагнення стати, бути й залишатися викладачем). Бажано, щоб цей рівень опанування мотивами, змістами викладацької професії випереджав рівень опанування технікою, прийомами діяльності викладача.

Другий рівень – «від ерудита до майстра». Рівень ерудита означає обізнаність, широке ознайомлення з даними педагогіки, психології, з досягненнями передового досвіду, теоретичне опанування досягнутого раніше досвіду в професії. Рівень майстра означає перехід до практичного втілення в своєму досвіді того, що засвоєно в ході теоретичного вивчення, усвідомлення.

Другий рівень професіоналізму вимагає від фахівця педагогічного цілепокладання, спостережливості, інтуїції та імпровізації, володіння педагогічною технікою, вибудовування окремих прийомів у систему, у педагогічні технології. Головним є підбір викладачем з опанованого ним арсеналу методів, форм, засобів під кутом зору до їх адекватності завданням психічного розвитку студентів.

Третій рівень – «майстер». Подальший професійний розвиток засвідчує вміння викладача діагностувати зміни, динаміку психічного розвитку студентів під час використання нових засобів, технологій.

Звідси необхідний крок до побудови індивідуальних, розвиваючих, виховних програм для кожного студента (груп студентів).

Четвертий рівень – «майстер-діагност». Педагогічна майстерність тісно пов'язана із забезпеченням сприятливого психологічного клімату, що є можливим за наявності культури педагогічного спілкування. Тут необхідним є використання широкого спектру комунікативних завдань, опанування стилями, засобами, ролями в спілкуванні.

П'ятий рівень – «суб'єкт педагогічної діяльності, само діагност». Рух до професіоналізму неминуче супроводжується зверненістю свідомості викладача на самого себе. На самооцінювання, самопроектування, прогнозування та визначення «сценарію» власного подальшого професійного життя, посилення авторства своєї професійної біографії.

Шостий рівень – «творець», «новатор». На цьому рівні спочатку здійснюється перший пласт творчості викладача, а саме педагогічна творчість як опанування нестандартними способами вирішення педагогічних завдань у постійно мінливих педагогічних ситуаціях.

Сьомий рівень – «дослідник». Майстерність і творчість викладача не можливі без уміння оцінити отримані результати – це перші кроки до дослідження. Дослідницький підхід викладача – це прагнення викладача не тільки вводити в свою працю щось нове, а й вивчити результати, у тому числі окрім цих нововведень.

Восьмий рівень – «усвідомлена індивідуальність». Кожен викладач як суб'єкт, є особистістю неповторною, унікальною. Але, чим вище рівень його професіоналізму, тим більш цілеспрямовано працює він над усвідомленням власної індивідуальної манери, над посиленням позитивних рис свого індивідуального стилю та згладжуванням негативних.

Дев'ятий рівень – «учасник і суб'єкт педагогічного співробітництва». Майстерність, творчість, індивідуальність викладача найкращим чином втілюються у співпраці з колегами, що можливо при розумінні спільних завдань, співвіднесенні способів професійної діяльності, створенні спільності одnodумців. Тут викладач поєднує в собі позитивні досягнення всіх попередніх рівнів професіоналізму – розуміння призначення професій, майстерність, творчість, дослідницький підхід, саморозвиток, співпрацю з колегами, готовність до інновацій [6, 11–39].

У психолого-педагогічній літературі можна знайти інші підходи до виділення рівнів професіоналізму викладача вищого навчального закладу. Так, Н. В. Кузьміна та О. О. Реан для оцінки рівня продуктивності професіоналізму діяльності викладача ввели шкалу, відповідно до якої за результативністю кожен викладач може бути віднесений до одного з наступних рівнів діяльності [5, 137–150]:

1 – (мінімальний) – репродуктивний; викладач уміє переказати студентам те, що знає сам; непродуктивний.

2 – (низький) – адаптивний; викладач уміє пристосувати своє повідомлення до особливостей аудиторії; малопродуктивний.

3 – (середній) – локально-моделюючий; викладач володіє стратегіями навчання студентів знань, навичок і вмінь з окремих розділів курсу (тобто він здатний формулювати педагогічну мету, усвідомлювати бажаний результат і відбирати систему й послідовність включення студента у навчально-пізнавальну діяльність); середньо-продуктивний.

4 – (високий) – системно-моделюючий знання студентів; викладач володіє стратегіями формування шуканої системи знань, навичок, умінь студентів із предмету в цілому; продуктивний.

5 – (вищий) – системно-моделюючий діяльність і поведінку студентів; викладач володіє стратегіями перетворення свого предмета на засіб формування особистості студента, його потреб у самовихованні, самоосвіті, саморозвитку; високопродуктивний. Інакше цей рівень називають – «системно-моделюючий творчість» [5, 137–150].

Існує ще низка прикладів градації професіоналізму викладача за рівнями, які принципово не відрізняються від вищенаведених.

Таким чином, професіоналізм викладача вищого навчального закладу – це не тільки досягнення ним високих професійних результатів, але й неодмінно наявність психологічних компонентів – внутрішнього ставлення людини до праці, стану його психічних якостей. Тому в аналізі професіоналізму виділяються дві сторони:

а) стан мотиваційної сфери професіоналізму викладача вищого навчального закладу (який сенс має в його житті професійна діяльність викладача, яких цілей він особисто прагне досягти, наскільки він задоволений власною діяльністю, яка мотивація до різних видів підвищення кваліфікації тощо);

б) стан операційної сфери професійної діяльності викладача (як, якими прийомами він досягає поставлених цілей, які технології використовує, які кошти – знання, розумові операції, здатності застосовує).

Професіоналізм викладача вищої школи в галузі професійних знань, умінь і навичок дозволяє так організувати процеси навчання студентів, щоб досягати головної дидактичної мети – перетворення студентів у саморозвиваючу систему.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що професіоналізм викладача вищого навчального закладу включає такі показники педагогічної майстерності:

– ціннісний підхід до конструювання навчальної інформації з урахуванням внутрішньопредметних, міжпредметних зв'язків і практичної значущості кожної теми;

– періодичне оновлення курсів лекцій та внесення змін і доповнень до курсових робіт, практичних завдань тощо;

- уміння зацікавлювати студентів необхідністю постійного пошуку нової інформації з конкретних проблем;
- розробка спеціальних курсів, особливо факультативних, для можливості розумного вибору;
- співвіднесення плану вивчення матеріалу на даному занятті з перспективним планом вивчення матеріалу в цілому з проблеми;
- передбачення можливих відхилень від плану заняття й переорієнтація його в ситуації, що склалася;
- уміння позначити межі й умови застосування навчальної інформації, доцільність використання інших варіантів, демонстрація прикладного характеру кожної теми і, відповідно, напрям пізнавальної діяльності студентів;
- написання навчально-методичних посібників за розділами курсу або курсу в цілому, за якими відзначається недостатність або відсутність стабільних підручників;
- проектування навчального матеріалу з урахуванням теоретичної спадщини видатних викладачів, творча переробка й співвіднесення з кінцевою метою навчання предмету в даній педагогічній системі;
- конструювання навчальної інформації в поєднанні з елементами, що сприяють розвитку особистості студента;
- написання й переробка методичних посібників та методичних указівок з урахуванням новітніх технологій і новітньої інформації;
- уміння навчити студента проводити структурно-логічний аналіз матеріалу, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виділяти найсуттєвіше;
- розробка й постановка нових лабораторних робіт відповідно до інформаційної, матеріальної та інженерної баз;
- оновлення наявних діючих лабораторних практикумів;
- реалізація професійної спрямованості студента, розвиток їх пам'яті, інтелекту, навчання процесам абстрагування, аналізування інформації, вмінню порівнювати, оцінювати, класифікувати знання;
- орієнтація при навчанні студентів не тільки на логіку предмета, а й на психолого-педагогічні особливості й труднощі засвоєння кожної теми або розділу;
- розробка та впровадження оригінальних систем (авторська педагогіка) при конструюванні та проектуванні навчальної інформації, адаптація їх до рівня розуміння студентів, навчання вмінню мислити за аналогією та інтуїції;
- ретельне продумування змісту й аргументації об'єктивних контрольних заходів з метою отримання найбільш повного уявлення про ступінь засвоєння навчальної інформації та виявлення причин виявленого незнання;

- зміна тематики курсових і магістерських проектів залежно від мінливих технологій, потреб практики, інтересів і запитів студентів, новітніх досягнень науково-технічного прогресу;
- організація розрядки й відпочинку безпосередньо під час занять;
- уміння захопити студентів, своєю дисципліною, розвинути в них інтерес до поглибленого вивчення предмета;
- систематичне вдосконалення власної методичної підготовки через відвідування занять колег, участь у науково-методичних конференціях і семінарах;
- розвиток і поліпшення власної системи викладання, розширення діапазону дидактичних засобів, застосування досягнень педагогіки;
- навчання й виховання студентів з урахуванням можливостей і особливостей майбутньої професійної діяльності;
- упровадження в навчальний процес новітніх засобів технологічного навчання й контролю;
- науково-дослідна діяльність, підготовка і захист дисертаційних робіт, написання монографій, підручників, упровадження наукових досягнень у навчальний процес;
- організаторська, управлінська й виховна робота;
- періодичний аналіз свого педагогічного матеріалу, педагогічного досвіду з позицій творчого вирішення педагогічних завдань і перебудови (в разі необхідності) системи викладання;
- розвиток проєктувальних, конструктивних, організаторських, гностичних і комунікативних умінь;
- проєктування алгоритму навчального заняття у вищому навчальному закладі за принципом: «що» – «хто» – «коли» – «як» – «чому» – «чого» потрібно досягти.

Педагогічна майстерність нерозривно пов'язана з науковою творчістю, при цьому більш високий рівень педагогічної майстерності передбачає більш високий рівень наукової творчості.

Загальна порівняльна характеристика цих рівнів наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні педагогічної майстерності та наукової творчості

Рівень	Характеристика рівня педагогічної майстерності	Характеристика рівня наукової творчості
1. Репродуктивний (мінімальний)	Викладач вміє переказати іншим те, що знає сам, або як записано в підручнику, навчальному посібнику. Ці знання можуть бути більш або менш глибокими. Але навіть дуже глибокі знання в	Викладач ще має труднощі у виборі теми, проблеми та методу наукового дослідження. Вони повинні бути його пропозиціями або рекомендовані науковим керівником

	<p>будь-якій галузі ще не є ознакою педагогічної кваліфікації. На цьому рівні використання індивідуальної методики з даного курсу супроводжується певними труднощами. Цей рівень властивий найчастіше молодим викладачам, які не мають необхідного досвіду, а також тим, хто, незважаючи на прекрасне знання предмета, не має покликання до педагогічної діяльності</p>	
<p>2. Адаптивний (номінальний)</p>	<p>Викладач уміє не тільки передати інформацію, але і трансформувати її стосовно особливостей студентів, з якими має справу, знає особливості їхнього сприйняття й розуміння даного матеріалу. Однак, стратегія викладання в нього розрахована на невелику кількість студентів. На цьому рівні можлива ситуація, коли викладач усвідомлює, що студенти погано засвоюють той чи інший розділ або питання, але не вміє ще навчити, тобто він бачить педагогічну задачу, але не вміє продуктивно її вирішити. Цей рівень найчастіше властивий викладачеві, якщо викладав дисципліну лише 1 - 2 рази</p>	<p>Викладач адаптує метод дослідження для вирішення даної проблеми</p>
<p>3. Локально-моделююче знання (середній)</p>	<p>Викладач уміє не тільки передати і трансформувати знання стосовно аудиторії, а й конструювати їх, заздалегідь розраховуючи, з яким раніше досліджуваним матеріалом потрібно його співставити, з якими труднощами при сприйнятті нового матеріалу студенти можуть зіткнутися, чим вони можуть бути викликані, як їх подолати, як порушити інтерес і увагу до теми. Цей рівень властивий</p>	<p>Викладач самостійно знаходить проблему, формує та частково знаходить метод вирішення</p>

	викладачам, які мають досвід для викладання чужих дисциплін, але ще не розробив жодної власної дисципліни самостійно	
4. Системно-моделююче знання (високий)	Викладач уміє моделювати систему навчальних занять, формувати систему знань зі своєї дисципліни. Розкриваючи перед студентами ту чи іншу тему, викладач усвідомлює кінцеву мету якого фахівця, з якими знаннями, уміннями і навичками потрібно готувати у вищому навчальному закладі. На цьому рівні викладач може залучатися до розробки програм, він не тільки бачить педагогічну задачу, але й шляхи її вирішення. Цей рівень характерний для викладачів після 10–15 років роботи, які розробили самостійно не менше 1–2 нових дисциплін	Викладач створює нові методи дослідження
5. Системно-моделююча діяльність (вищий)	Викладач – майстер своєї справи, великий фахівець у своїй науці, вміє моделювати (конструювати) систему діяльності і тієї поведінки, які в свою чергу формують у студентів необхідні риси фахівців. Він вільно читає низку дисциплін і може керувати молодими фахівцями та викладачами (бути наставником), брати участь у створенні підручників, навчальних посібників, розробці навчальних планів	Викладач сам бачить і вміє навчити іншого бачити проблеми та знаходити методи їх вирішення

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

Відповідно до представлених концепцій, рівнів професіоналізму викладача вищого навчального закладу, можна стверджувати, що єдиної системи немає, вона потребує подальшого наукового пошуку та досліджень. На сьогодні їх можна розглядати в комплексі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підручник для студ., асп. та мол. викл. вузів / Міжнародний фонд «Відродження» / А. М.Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 558 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный поход / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
3. Вища освіта в Україні : навч. посібник / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 357 с.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н. В.Кузьмина, А. А. Реан. – СПб., 1993. – 453 с.
6. Маркова А. К. Профессионализм в воспитании и образовании / А. К. Маркова, Н. А. Розе // Основы общей и прикладной акмеологии. – М., 1994. – С. 11–39.
7. Плахотнік О. В. Теоретико-методичні основи розвитку геоекологічної освіти в Україні [Текст] : монографія / О. В. Плахотнік ; М-во освіти і науки України. Київський національний університет імені Тараса Шевченка – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 333 с.

РЕЗЮМЕ

Васильева-Халатникова М. А. Уровни профессионализма преподавателя высшего учебного заведения.

В статье рассматривается проблема исследования уровней профессионализма преподавателя высшего учебного заведения.

Раскрыты и проанализированы разные подходы к определению уровней профессионализма преподавателя; охарактеризован репродуктивный (минимальный), адаптивный (номинальный), локально-моделирующий знание (средний), системно-моделирующий знание (высокий), системно-моделирующая деятельность (высший) уровни профессионализма преподавателя высшего учебного заведения и очерчены дальнейшие пути научного поиска.

Ключевые слова: профессионализм, преподаватель, высшее учебное заведение, уровень профессионализма, преподаватель высшего учебного заведения, самооценивание, самопроектирование.

SUMMARY

Vasylieva-Khalatnykova M. Levels of professionalism of the teacher of higher educational establishment.

The problem of research of the levels of professionalism of the teacher of higher educational establishment is examined in the article. Different approaches to defining the levels of professionalism of the teacher of higher educational establishment are revealed and analyzed.

The professionalism of the teacher of higher education institution is not only the achievement of high professional results, but certainly the presence of psychological components – the inner relationship of a person to labor, the state of his mental qualities. Therefore, in the analysis of professionalism there are the two aspects: a) the state of the motivational sphere of professionalism of the teacher of higher education institution (what is the point in his life and professional activity of a teacher, what goals he/she seeks to achieve personally, how he/she is satisfied with his/her activity, motivation to different types of training, etc.); b) the operating status of the sphere of professional activity of the teacher (what techniques are used to reach the goal, what technologies are used, what resources–knowledge, mental operations, ability – are applied).

Professionalism of the teacher of higher education institutions includes the following indicators of pedagogical skills: value approach to the design of learning content, interdisciplinary connections and practical significance of each theme; periodic updating of lecture courses and introduction of amendments and additions to the course work, practical tasks; the ability to interest the students, the need for constant search of new information on specific issues; development of special courses, especially for the optional intelligent choice; mapping of material at the lesson with the perspective plan of material study in the whole issue; anticipating possible deviations from the lesson plan and its reorientation in a situation; the ability to define the limits and conditions for the use of educational information, the appropriateness of other options, demonstration applied to each topic and, accordingly, the direction of cognitive activity of students; writing training manuals for some sections of the course or the whole course for which there is a deficiency or absence of the textbooks.

Key words: professionalism, teacher, higher educational establishment, level of professionalism, teacher of higher educational establishment, evaluation, planning, prognostication.

УДК [159.964.2 +1]:167/168

А. В. Вертель

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПСИХОАНАЛІТИЧНА ТРАДИЦІЯ ТА ПЕДАГОГІКА: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена актуальній і малодослідженій темі. У роботі проаналізовано роль психоаналітичної парадигми в осмисленні взаємодії психоаналізу й педагогіки в ретроспективному й перспективному планах. Розробка методології дослідження даної проблеми в контексті психоаналізу викликана тим, що традиційні наукові й філософські підходи демонструють недостатню ефективність, оскільки не в змозі адекватно пояснити даної взаємодії. Обґрунтовано важливість подальшого критичного філософсько-психологічного дослідження проблеми взаємодії психоаналізу й педагогіки.

Ключові слова: педагогіка, виховання, свідомість, несвідоме, психоаналіз, невроз, наука, культура.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження визначається декількома позиціями: важливістю критичного дослідження проблеми взаємодії та взаємопроникнення психоаналізу й педагогіки; необхідністю адекватного залучення психоаналітичних ідей у загальну картину психологічних і педагогічних уявлень про людську природу; зростаючим інтересом до психоаналітичної педагогіки в сучасному суспільстві.

Сучасна педагогіка вимагає уважного й детального дослідження можливостей психоаналітичних теорій. Незважаючи на неодноразові спроби проаналізувати спадок психоаналізу, досі залишається актуальним питання глибокої рефлексії над проблемою взаємодії психоаналізу й педагогіки. Важливість критичного філософсько-психологічного дослідження цієї проблеми вимагає нового осмислення.